

Örebro universitet

HumUS

Historia

Vad ska du bli när du blir stor?

En studie om kvinnligt medborgarskapsideal utifrån Örebro Kommunala flickskolas verksamhet under 1940-talet.

Ellinor Ranta

Självständigt arbete i historia IVb

Handledare: Izabela Dahl

Vårterminen 2020

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
2. Syfte	2
3. Bakgrund	3
4. Forskningsläge.....	4
4.1 Kvinnors bildning i internationellt perspektiv.....	4
4.2 Kvinnan, medborgarskap, moderskap och hemmet.....	5
4.3 Kvinnors bildning i ett nationellt perspektiv	7
5. Teoretiskt ramverk	10
5.1 Medborgarideal	10
5.2 Genusperspektiv	11
6. Metod	13
7. Källmaterial och avgränsning.....	14
8. Analys och resultat	16
8.1 Skolans verksamhet.....	16
8.2 Skolans undervisning	19
8.3 Elevernas behörighet & framtidsplaner.....	23
9. Slutsatser & slutdiskussion.....	27
10. Studiens betydelse för lärarprofessionen.....	32
11. Sammanfattning.....	33
Käll – och litteraturförteckning	34

1. Inledning

Utöver undervisning är skolans viktigaste uppdrag att fostra elever till goda samhällsmedborgare. I skolans värdegrund går det att utläsa att en idealmedborgare är demokratisk, har förståelse för alla människors lika värde samt att denne ska agera jämställt och solidariskt.¹ Vilka värderingar som ingår i en beskrivning av en god samhällsmedborgare har dock sett olika ut genom tiderna. Redan under 1700-talet fördes en svensk debatt om alla barns rätt till skolgång eller inte, där huvudfokus låg på att lära ut nödvändiga medborgarkunskaper till samtliga av Sveriges invånare. Än idag återfinns denna idé i den svenska gymnasieundervisningen, vilken hjälper eleven att utvecklas till en ansvarskännande, aktiv och ständigt utvecklande samhällsmedborgare.²

De olika värden, kunskaper och förmågor som skolan förmedlar är idag noga utvalda av svenska staten och grundas i tidens uppfattning om vad god kunskap är och vilka kunskaper som är nödvändiga för att en invånare ska bidra till samhället. Dessa värden, kunskaper och förmågor intresserar sig studien för då de förs vidare till skolans elever. Skolverksamheten kan utifrån rådande normer och ideal inte rymma allt, varför det viktigaste måste väljas ut, och därför speglar också undervisningen samhällets medborgarideal. Eftersom olika tider, epoker och samhällsformationer präglas av olika ideal innebär det i slutändan att skolans värden och kunskapsförmedling kulturellt skiljer sig över tid.³ Av den anledningen finns det en poäng i att se hur skolan fostrat in ”sina” elever i ett för tiden föreställt medborgarideal. På det sättet kan vi få förståelse för vilka värderingar, ideal och normer som dagens och dåtidens skola bygger på och genom det synliggöra vilka tidsbundna samhälleliga normer som speglas genom skolans verksamhet.

Det är intressant att undersöka skolans medborgarideal underifrån, ur ett lokalt perspektiv, eftersom det är i de enskilda skolorna eleverna möter och fostras in i rådande värderingar. Under 1800- och 1900-talet var Örebro en blomstrande industristad och stadens befolkning växte sig stor och heterogen. En större befolkning innebar också ett ökat behov av utbildning. 1940-talet var dessutom ett årtionde där mycket inträffade. Förutom att det andra världskriget

¹ Skolverket (2011a), *Läroplan för gymnasieskolan*, <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gyl1-for-gymnasieskolan> (Hämtad 2020-04-13).

² Helena Friman (red), Helena M Henschen, Lena Högberg, Eva Silvé-Garnert & Ingrid Söderlind (1985), *Skolbarn: en folkundervisning växer fram*, Stockholm: Folksam, s. 13; Skolverket, (2011a).

³ Ninni Wahlström (2016), *Läroplansteori och didaktik*, Malmö: Gleerups, s. 12–13; Ninni Wahlström (2019) *Didaktik – ett professionsbegrepp*, Malmö: Gleerups, s. 21.

gav upphov till nya problem och nya värderingar var 40-talet en period där kvinnor hade rösträtt och fick allt större tillgång till arbetsmarknaden samtidigt som de förväntades stanna hemma. Därför undersöker denna uppsats Örebros Kommunala flickskola och dess kvinnliga medborgarideal under 1940-talet. Studien utgår från en kvalitativ hermeneutisk analysmetod och det undersökta källmaterialet diskuteras utifrån ett genusperspektiv.

2. Syfte

Syftet med studien är att synliggöra Örebros Kommunala flickskolas kvinnliga medborgarideal under 1940-talet för att på så sätt få en bild av samhällets förväntningar på dåtidens kvinnor. För framtida historielärare är det kvinnliga idealet av intresse att undersöka, då gymnasieskolans historieämne i enlighet med kursplan framhäver att eleverna ska ges möjlighet att utveckla förståelse för olika tiders levnadsvillkor samt att skolan ska främja jämställdhet mellan män och kvinnor.⁴ 1940-talet präglades fortfarande av det könssegregerade Sverige där kvinnor och män till viss del undervisades i olika ämnen, varför det också är givande för historieämnet idag att undersöka det medborgerliga ideal som fostrades i flickskolorna under vald tidpunkt. Detta kan på så sätt förtydliga och ge praktiska exempel på diskussioner runt den så kallade ”kvinnofrågan”, eller med andra ord frågan om kvinnans frigörelse, som blev internationellt aktuell i och med industrialiseringen under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet.⁵ Denna studie ämnar undersöka om skolan under 1940-talet bidragit till att fostra en viss typ av medborgare och om så, hur såg det kvinnliga idealet ut? Till hjälp i analysarbetet utgår studien från följande frågor:

1. Vad undervisades i Örebros Kommunala flickskola under 1940-talet och hur undervisades det?
2. Vilka vidare utbildningsmöjligheter fick flickorna efter avslutad skolgång?
3. Vad kan sägas om den idealtypiska kvinnliga medborgaren utifrån Örebros Kommunala flickskolas verksamhet under 1940-talet?

⁴ Skolverket (2011a); Skolverket (2011b), *Läroplan för gymnasieskolan*, <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=1530314731%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DHHIS%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa92a3> (hämtad 2020-04-13).

⁵ Merry E Wiesner-Hanks (2015), *A concise history of the world*, Cambridge university press, s. 311; *Nationalencyklopedin*, ”kvinnofrågan”, <http://www.ne.se.db.ub.oru.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/kvinnofragan> (hämtad 2020-05-15).

3. Bakgrund

De första flickskolorna grundades i Sverige under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet och var de enda skolorna som erbjöd flickor en form av högre utbildning. Innan dess skedde undervisning privat i hemmen som skolade in medelklassflickor i den sociala sfären genom pianospel och läsning.⁶ Den allmänna folkskolan för pojkar och flickor inrättades år 1841 men undervisningen skiljde sig i början stort från de privata skolorna. Fokus låg på att de fattigas barn skulle undervisas i kristendomskunskap medan andra ämnen såsom ekonomi, naturvetenskap och moderna språk reserverades till samhällets högre skikt. Samtidigt som flickskolorna hade tillgång till mer ”samhällsnyttiga” ämnen än folkskolan var det inte förrän år 1909 som en normalkompetens för Sveriges flickskolor fastställdes.⁷ Slutbetygen kvalificerade på så sätt eleverna till vissa vidareutbildningar. Det är viktigt att poängtera att 1800-talets folkskolor inte hade som mål att barnen skulle utveckla sina intellektuella förmågor utan att fokus låg på att barnen skulle vara till framtida nytta för nationen. Pojkar formades till att lyda order så att de kunde utföra sin militäriska plikt och då flickor sågs som framtida mödrar kopplades deras bildning samman med samhällets framtid.⁸

År 1928 beslutade Sveriges riksdag att flickskolorna skulle få möjlighet till kommunalisering så att även de från ekonomiskt svagare skikt kunde placera sina döttrar i flickskolor.⁹ Till följd av regleringen etablerades Örebros Kommunala flickskola år 1932, då de två privata flickskolorna Risbergska skolan och Nya elementarskolan slogs ihop. I den nya kommunala skolan gick flickorna sex- eller sju-årig utbildning och från och med år 1936 fick eleverna välja om de under sina två sista läsår ville rikta in sig mot en praktisk eller teoretisk linje. Innan dess erbjöd inte skoltypen en praktisk inriktning för att flickors utbildning inte skulle konkurrera med den högre, manliga, folkskolan.¹⁰ Den förstnämnda linjen riktade in sig på sömnad och hushållsgöromål och den sistnämnda på teoretiska ämnen såsom psykologi och

⁶ Ingela Schånberg (2004), *De dubbla budskapen – kvinnors bildning och utbildning i Sverige under 1800- och 1900-talen*, Lund: Studentlitteratur, s. 40–43; *Nationalencyklopedin*, ”flickskola”, <http://www.ne.se.db.ub.oru.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/flickskola> (hämtad 2020-04-08).

⁷ Friman et.al (1985), s. 15; *Nationalencyklopedin*, ”flickskola”, <http://www.ne.se.db.ub.oru.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/flickskola> (hämtad 2020-04-08).

⁸ Wiesner-Hanks (2015), s. 296.

⁹ Schånberg (2004), s. 143–145; *Nationalencyklopedin*, ”flickskola”, <http://www.ne.se.db.ub.oru.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/flickskola> (hämtad 2020-04-08).

¹⁰ Örebro stadsarkiv (2016), ”*Arkivförteckning Kommunala flickskolan*”, <https://www.orebro.se/download/18.1d8f9a39155628f738413449/1467789061103/Örebro+stad+Kommunala+flickskolan+-+arkivförteckning.pdf> (Hämtad 2020-02-07).

matematik.¹¹ Flickskolan var aktiv i cirka 30 år fram tills att den lades ned år 1963 och ersattes med Risbergsskolan, en enhetsskola där både pojkar och flickor antogs.¹² År 1962 fattades ett statligt beslut om att de kommunala flickskolorna skulle avvecklas runtom i hela Sverige och att alla barn skulle gå i samskola, vilket är formen som utbildningsväsendet idag förhåller sig till.¹³

4. Forskningsläge

För att kunna förstå Örebro Kommunala flickskolas verksamhet är en beskrivning av förhållandet mellan kvinnoyn, bildning och tillgänglighet till arbetsmarknaden nödvändig. Studien använder tidigare forskning som berör kvinnors könsroller och utbildningsmöjligheter under sent 1800-tal till 1900-talets mitt. I detta arbete lyfts internationella, nationella och lokala perspektiv på kvinnors utbildningshistoria fram för att kunna förankra flickskolan i en större kontext.

4.1 Kvinnors bildning i internationellt perspektiv

Den internationella forskningen bidrar till en diskussion och jämförelse om det kvinnliga medborgaridealet över olika kulturella sammanhang, och ger därmed för denna studie, en bättre förståelse av den svenska utvecklingen. Materialet leder till en bredare överblick av tidsspecifika tankar kring flickor och dess utbildning. Ur ett internationellt perspektiv finns det forskning som tyder på att både Nederländerna och USA länge har och har haft en diskussion om samundervisning. Frågan har i många år varit accepterad i Nederländerna och i USA diskuteras än idag nyttan med könssegregerad undervisning.¹⁴

Under slutet av 1700-talet rådde en samstämmighet i USA att både män och kvinnor behövde någon form av utbildning men av olika anledningar. Juliet Williams har undersökt USA:s väg mot samundervisning och kopplar samman förespråkandet av könssegregerade skolor med vurmendet för traditionella och ojämställda könsideologier. Medan kvinnors utbildning syftade till att fostra goda fruar som kunde sköta hushållet och uppfostra landets framtida

¹¹ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för året 1941–1942, s. 8–13.

¹² Örebro stadsarkiv (2016).

¹³ Ingela Schånberg (2010), "Flickskolornas utveckling och avveckling", www.lararnashistoria.se (Hämtad 2020-04-15), s. 4.

¹⁴ Nelleke Bakker & Mineke Van Essen (1999), "No matter of principle. The unproblematic character of coeducation in girl's secondary schooling in the Netherlands, ca. 1870–1930", *History of education quarterly*, nr 4, 1999, s. 454–455; Juliet Williams (2016), *The separation solution? Single-sex education and the new politics of gender equality*, University of California press, s. 33–34.

medborgare syftade männens utbildning till att de skulle kunna försörja familjen.¹⁵ Det var främst välbeställda familjer i USA som satt sina flickor i flickskola och Williams menar att det hör ihop med tidens ideal. Samma sak gällde situationen i Nederländerna där flickskolorna som i USA riktades mot de välbärgade. Fattiga flickor och pojkar i USA gick kanske i samma skola, men läste fortfarande separata ämnen. Flickorna undervisades i hushållsämnen och skolades in i en typisk hemmafruroll medan pojkarna studerade handel, mekanik och lantbruk, ämnen som skulle främja deras yrkesroll. Under denna tidsperiod fanns det en rädsla i USA för att samskola riskerade att göra kvinnor för maskulina och männen för feminina.¹⁶ I USA fungerade segregerade skolor också som en form av kvinnoemancipation eftersom det kunde vara enda sättet att få tillträde till en form av högre utbildning. Williams lyfter fram att det under 1800-talet rådde en acceptans att könsens intellektuella förmågor var lika, men att det fanns en rädsla över att kvinnors reproduktiva system skulle kollapsa av all intellektuell och kroppslig ansträngning. På så sätt begränsades flickors utbildning.¹⁷

I Nederländerna var samskola till skillnad från Sverige och USA standard för lägre skolklasser redan under 1800-talet. Enligt Nelleke Bakker och Mineke Van Essen var könssegregering också en fråga i Nederländerna men flickorna kunde tidigt få tillträde till högre bildning genom pojkskolorna. Det ansågs vara nyttigt för samhället med utbildade medborgare – män som kvinnor. Däremot fanns det även flickskolor som fostrade för societetslivet genom undervisning i estetiska ämnen, exempelvis musik och broderi. Men i och med 1800-talets ökning av ogifta kvinnor introducerades mer yrkesnyttiga kurser. Det feminina fokuset fanns fortfarande kvar, men nu kunde eleverna också syssla med språk, bokföring och ekonomi. Utbildningen var, och behövde inte heller vara, lika avancerad som den för pojkar.¹⁸

4.2 Kvinnan, medborgarskap, moderskap och hemmet

Moderskapets konstanta närvaro i frågor rörande kvinnor förklaras av historikern Gunhild Kyle med att kvinnor och män historiskt tillhört och fått tillträde till två separata samhällliga sfärer. Mannens sfär var den offentliga som riktades mot försörjning och samhällsnytta, produktion, och kvinnans sfär var den privata som berörde moderskap och hushållsomsorg,

¹⁵ Williams (2016), s. 35–37.

¹⁶ Bakker & Van Essen (1999), s. 459–461; Williams (2016), s. 38–40, 44.

¹⁷ Williams (2016), s. 35, 41–42.

¹⁸ Bakker & Van Essen (1999), s. 454–461.

reproduktion.¹⁹ Kvinnans koppling till hemmet och moderskapet synliggörs i flera socialpolitiska beslut under den första halvan av 1900-talet. I olika utredningar och förslag kring moderskapsförsäkring lade politiker fram det som att moderskapet var en kvinnans skyldighet och att hon därför behövde försäkring för att kunna skydda barnen.²⁰ Synen att moderskapet är kvinnans plikt motiveras bland annat av abort - och preventivlagstiftningen som tvingade även ovilliga kvinnor till att bli mödrar då ett av giftermålets implicita krav var att underhålla mannens sexuella drifter.²¹

Det var först år 1921 som svenska kvinnor gavs rösträtt och därmed fick utöva sin medborgerliga plikt. Innan dess ansågs kvinnor vara omyndiga och underställdes en myndig mans kontroll. Kerstin Abukhanfusa har undersökt kvinnors villkor i Sveriges välfärdssamhälle. Hon menar att kvinnan, trots rösträtt, endast blev jämställd mannen i teorin då klyftan mellan de bägge könen fortfarande var stor. Efter år 1921 hade kvinnor fortfarande lägre pension och lägre bidrag vid invaliditet, emedan kvinnors sjukdom inte ansågs påverka familjens ekonomi negativt. Här tillkom även att gifta kvinnor ofta avskedats från sina jobb och stannat hemma för att motverka den tunga arbetslösheten för män under slutet av 1920- och början av 1930-talen.²² När förvärvsarbete diskuterades av svenska politiker under perioden gjordes det i relation till hemmet: då kvinnan och hemmet sågs som en naturlig helhet fick hon välja mellan att sköta om hushållet eller förvärvsarbete, till skillnad från mannens roll som den absoluta familjeförsörjaren där ett sådant val aldrig fanns.²³ Denna uppdelning mellan könen kan även Yvonne Hirdman intyga om när hon skriver att både manliga och kvinnliga liberala och socialdemokratiska politiker under 1920- och 30-talet förespråkade både yrkesarbete och hemarbete för kvinnor men i olika punkter av livet: lönearbete för ogifta kvinnor och hemarbete för gifta kvinnor då de ansågs behöva upprätthålla sin moderskapsplikt.²⁴ Denna bild har även Ingela Schånbergs studie som handlar om kvinnors utbildningshistoria i Sverige. Hon menar att de flesta politiska kvinnoförbunden i Sverige under 1920-talet var positivt inställda till utbildning för flickor eftersom det skulle

¹⁹ Gunhild Kyle (1987), "Kvinnor och kunskap" i Gunhild Kyle (red), *Handbok i svensk kvinnohistoria*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 115–116.

²⁰ Kerstin Abukhanfusa (1987), "Kvinnorna i välfärdssamhället" i Gunhild Kyle (red), *Handbok i svensk kvinnohistoria*, Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 149.

²¹ Abukhanfusa (1987), s. 150–151.

²² Schånberg (2004), s. 142, 168; Izabela Dahl (2018), "Att göra skillnad" i Maria Sjöberg (red), *Allvarligt talat: berättelser om livet*, Göteborg: Makadam, s. 424.

²³ Abukhanfusa (1987), s. 142–147.

²⁴ Yvonne Hirdman (1992), "Kvinnorna i välfärdsstaten" i Yvonne Hirdman (red), *Kvinnohistoria – Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Stockholm: Utbildningsradion, s. 208–209.

gynna dem i arbetslivet men de satte också moderskapet före arbetet. Samhället präglades av en tanke om att män och kvinnor var jämställda, flickor och pojkar behövde samma utbildningsmöjligheter men att de bägge könen hade olika behov. Samtliga hade rätt till utbildning, men utbildningen skulle anpassas efter kön.²⁵

4.3 Kvinnors bildning i ett nationellt perspektiv

Den för kvinnor under 1800- och 1900-tal tillgängliga utbildningen kan ses höra ihop med sammankopplingen mellan kvinna, hem och moderskap. Under slutet av 1800-talet accepterades kvinnors bildning utan några större protester. Det svenska samhället ville att kvinnor skulle bilda sig. Däremot rådde en bestämd uppfattning om vilken typ av undervisning som lämpade sig för män och kvinnor. Samhället önskade att män hade en mer specialiserad kunskap i sin roll som försörjare medan kvinnors kunskap skulle vara mer allmänt inriktad på att sköta hushåll och fostra barnen. Undervisningen skulle vara anpassad efter den kvinnliga naturen, alltså till rollen som husmoder. Men under 1900-talet ökade antalet ogifta kvinnor markant i Sverige vilket ledde till att de inte kunde upprätthålla sina traditionella plikter, vilket som tidigare nämnt också var situationen i Nederländerna. Tjänstesektorn och serviceområdet öppnades därmed upp för unga kvinnor och därför behövde också kvinnor tillgång till kompetensgivande utbildning.²⁶

I början av 1900-talets Sverige fanns det tre typer av högre utbildningar som fostrade in flickor och pojkar i olika roller; folkskolan, flickskolan och läroverken. Ulla Johansson och Christina Florin skriver att alla folkskolor hade som mål att lära elever underordna sig vuxna men att flickor förbereddes för att ta ansvar för den lilla världen, hemmet, och pojkarna förbereddes till att försörja hushållet ekonomiskt och ta ansvar för "fäderneslandet."²⁷ Författarna Helena Friman, Helena M Henschen, Lena Högberg, Eva Silvén-Garnert och Ingrid Söderlind visar hur undervisningen för pojkar och flickor skilde sig åt i allmänna folkskolor; flickor till skillnad från pojkar undervisades i hushållskunskap, matlagning, tvättning och städning, ämnesuppdelningen var lika i pojk – och flickskolor.²⁸ Skolslöjden var fram till 1950-talet ett frivilligt praktiskt ämne inom folkskolan. Syftet med

²⁵ Schånberg (2004), s. 157–159.

²⁶ Kyle (1987), s. 116-117; Schånberg (2004), s. 188.

²⁷ Ulla Johansson & Christina Florin (1996), "Tre kulturer – tre historier" i Stig Nordström & Gunnar Richardsson (red), *Utbildningshistoria 1996*, Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria, s. 19, 40–41.

²⁸ Friman et.al (1985), s. 59–60; Schånberg (2004), s. 135.

slöjdverksamheten var för pojkarna ett sätt att bygga arbetsmoral. De läste något som liknade dagens träslöjd, medan syslöjden förberedde flickorna att utföra kommande husliga plikter.²⁹

Enligt Schånberg var flickskolornas uppdrag multipla: dels skulle flickorna utbildas för att ta hand om hemmet, dels för att fylla arbetsmarknadens lägre sektioner med arbetskraft.

Yrkeskompetensen som flickskolor bidrog till efter år 1909 betraktades snarare som ett sekundärt mål då husmoderskapet gick före arbetet. Schånberg lyfter exempelvis fram att den praktiska linjen var riktad mot flickor utan anlag för teoretiska ämnen och som skulle återgå till hemmet efter avslutad utbildning.³⁰ Även Kerstin Rydbeck bekräftar att flickskolans utbildning fokuserade på kvinnans goda praktik i hemmet. Under tidigt 1900-tal rådde det enligt henne ett allmänt intresse för kvinnors husliga utbildning då kvinnan, oavsett område, kopplades samman med rollen som husmoder.³¹ Samtidigt som Sveriges skolor reproducerade olika stereotypiska könsroller måste det nämnas att skolor också kunde ha en emanciperande funktion för dåtidens kvinnor. Karin Nordberg som studerat bildningsidealet i ett radioprogram påpekar att kvinnors fostran visserligen berörde hemmet men att utbildningen samtidigt gav kvinnor en möjlighet att få kunskaper om samhällets organisation som de annars inte fick.³² Även Rydbeck nämner den emancipatoriska aspekten, där skolan trots allt var ett sätt för kvinnor att lämna hemmet och ta plats i den offentliga sfären.³³

En relevant pusselbit i forskningen kring det kvinnliga medborgaridealet i Kommunala flickskolan i Örebro utgör en C-uppsats skriven av lärarstudenterna Angelica Svedbo och Beatrice Örtenberg. Den är av intresse eftersom de undersökt samma verksamhet men under en annan tidsperiod. Studien bygger på betygskataloger och årsredogörelser av läsåren 1956–1958. Svedbo och Örtenbergs studie möjliggör en dialog om den lokala verksamhetens förändring över tid. De visar att flickskolan bidrog till att upprätthålla 1950-talets könsstereotyper om manligt och kvinnligt, kvinnans positionering i hemmet och mannens

²⁹ Friman et. al (1985), s. 136–139, 141–142.

³⁰ Schånberg (2004), s. 146, 152–153; Schånberg (2010), s. 2–4.

³¹ Kerstin Rydbeck (2001), ”Kvinnorna innanför och utanför ramarna. Om folkbildningsbegreppet och könsspektivet” i Karin Nordberg & Kerstin Rydbeck (red), *Folkbildning och genus – det glömda perspektivet*, Linköpings universitet: Mimner, s. 33.

³² Karin Nordberg (2001), ”En flitig, förnuftig, finurlig, förnöjsam, företagsam, fredsälskande, föreningsaktiv fru och flerbarnsmor med förråden fyllda. Om husmorsfostran och medborgarbildning i radion”, i Karin Nordberg & Kerstin Rydbeck (red), *Folkbildning och genus – det glömda perspektivet*, Linköpings universitet: Mimner, s. 88–89.

³³ Rydbeck (2001), s. 33.

positionering i offentligheten.³⁴ Studien använder sig till stor del av betygskataloger som källmaterial och därifrån har de dragit slutsatser utifrån hur de olika ämnena betygsätts. Författarnas resultat visar att verksamheten under 1950-talet värderade betyg i ordning och reda högre än betygen i de olika kurserna eleverna läst. Mindre vikt läggs i studien på vad de olika ämnena innehåller.³⁵ Då även innehållet av undervisningen speglar skolans kvinnliga medborgarideal kommer föreliggande studie behandla denna aspekt av skolans verksamhet.

Den tidigare forskningen visar att det finns ett tydligt mönster i sammankopplingen mellan kvinna, moderskap och hem och detta återkommer i både internationell och nationell forskning om kvinnors livsvillkor i slutet av 1800-talet fram till 1900-talets mitt och verkar avgörande för vilken typ av bildning och arbete som var tillgänglig för kvinnor. Det sågs som en självklarhet att alla kvinnor i framtiden skulle bli mödrar, men inte att de skulle arbeta. Kunskapen är nödvändig för att kunna förstå varför Örebro Kommunala flickskolas verksamhet ser ut som den gör men forskningen kan också ge möjligheten till en diskussion om skillnader och likheter. Reproduceras idéerna eller utmanas de?

Denna studie bidrar till att nyansera och bredda förståelsen genom att tillämpa ett lokalperspektiv och synliggöra flickors utbildningsmöjligheter i Örebro under 1940-talet. Den tidigare forskningen placerar den Kommunala flickskolan i ett sammanhang och möjliggör en analys av skolans kvinnoideal. Förhoppningen med denna studie är att kunna bidra till att bredda förståelsen för flickskolans medborgarideal och synliggöra eventuella skillnader över tid.

³⁴ Angelica Svedbo & Beatrice Örtenberg (2019), "Flickskolan och det kvinnliga medborgaridealet: Örebro kommunala flickskola, läsåren 1956–1958", kandidatuppsats i samhällsorienterande ämnen, Örebro universitet, s. 20–23.

³⁵ Svedbo & Örtenberg (2019), s. 40–41.

5. Teoretiskt ramverk

Studiens teoretiska utgångspunkter är begreppet medborgarideal samt genusperspektiv kopplat till antagandet att samhällets föreställningar om kvinnlighet hänger samman med vilket kvinnligt medborgarideal flickor fostras in i. Genusperspektivet blir alltså ett sätt att synliggöra och förstå det specifikt kvinnliga medborgaridealet i Örebros Kommunala flickskola under 1940-talet. Avsnittet inleds med en presentation av begreppet medborgarideal och avslutas med genusperspektivet.

5.1 Medborgarideal

All utbildning syftar till att barn och elever utvecklar vissa värden, kunskaper och färdigheter och skolans verksamhet vilar på ett samhälles föreställning om vilken typ av människa som kan främja och bibehålla landets framgång. Detta syns exempelvis i det som tidigare nämnts, nämligen att folkskolan under slutet av 1800-talet var ett sätt att göra pojkar militärt anpassningsbara och flickor till goda samhällsfostrare. Landets rådande ideal styr skolverksamheten och därför speglar skolorna samtidigt vad samhället tycker är viktigt genom ämnesval och ämnes- och undervisningsinnehåll. Men i och med att lärare och skolor tolkar statens riktlinjer innan de appliceras kan de därmed också bidra till att nya ideal skapas i samhället – att skolor utgår från rådande ideal och bestämda kursplaner betyder heller inte att verksamhetens medborgarideal är identiska med samhället.³⁶

För att besvara studiens frågeställningar tar arbetet hjälp av tre olika typologier om den gode medborgaren: den personligt ansvariga medborgaren, den deltagande medborgaren och den rättvisorienterade medborgaren. Typologierna är kopplade till hur skolan ska bevara samhällets demokrati och traditioner.

1. *Den personligt ansvarige medborgaren* utgår från att det är individen själv som har ansvar för att skapa ett gott samhälle. Denna medborgare engagerar sig i frivillighetsarbete, är ordningsam, solidarisk och lyder lagar. Ansvaret ligger på individen och inte staten.
2. *Den deltagande medborgaren* är aktiv i samhället och engagerar sig i olika organisationer. Skolans undervisar om hur samhällets institutioner fungerar och undervisningen tränar eleverna i ledarskap, i att hålla diskussioner och fatta kollektiva beslut.

³⁶ Wiesner-Hanks (2015), s. 296; Wahlström (2016), s. 179–183.

3. *Den rättvisorienterade medborgaren* intresserar sig i frågor som syftar till att öka jämlikhet och jämställdhet och ifrågasätter orättvisor. Skolan ska fokusera på att öka förståelsen för sociala strukturer och främja reflektion och arbete för social förändring.³⁷

Typologierna är utformade efter analyser av läroplaner men har visat sig i denna studie vara fruktbar även i en applikation på enskilda verksamheter. Genom att tillämpa dem på Örebros Kommunala flickskola går det att utröna hur den specifika skolan tolkat och konkretiserat statens riktlinjer i dess undervisning och organisation. En kritik som går att rikta mot typologin är att den utgår från att samhället och skolan har samma medborgarideal för samtliga invånare. Eftersom män och kvinnor historiskt har blivit tilldelade olika roller i svenska samhället och fått rösträtt under olika tidsperioder går det att säga att medborgaridealet är könat. Typologin tar inte hänsyn till eventuella könsliga skillnader och därför analyseras också skolans verksamhet utifrån ett genusperspektiv.

5.2 Genusperspektiv

Genusteoretisk forskning bygger på tanken om att kön konstrueras utifrån sociala och kulturella föreställningar och att dessa bidrar till diskriminerande maktfördelningar i samhället. Barn föds inte som ”manliga” eller ”kvinnlige” utan formas av rådande förväntningar om hur olika biologiska kön bör vara. Däremot exploaterar genusformeringen skillnaden i människans reproduktiva system, det vill säga kvinnliga och manliga egenheter förklaras med könets olika roller i reproduktionen.³⁸

Inom den svenska historiska forskningen ser Yvonne Hirdman genus som en ordningsstruktur av kön. Inom genussystemet interagerar olika processer, föreställningar och förväntningar i skapandet av genusmönster som utgör grunden för andra sociala ordningar i samhället: sociala, ekonomiska och politiska.³⁹ Genusordningen är inte fixerad utan föränderlig och mönster skapas genom olika sociala genusarrangemang som ger näring till könsstereotypiska föreställningar.⁴⁰ Däremot överförs vissa föreställningar från en generation till nästa. Enligt Hirdman bygger systemet på två logiker: dikotomin att manligt och kvinnligt inte bör blandas

³⁷ Wahlström (2016), s. 183–184.

³⁸ Yvonne Hirdman (1988), ”Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning” *Kvinnvetenskaplig tidskrift*, nr 3, 1988, s. 51–52; Maria Sjöberg (2001), ”Från kvinnohistoria till genushistoria” i Magnus Perlestam (red), *Genusperspektiv i historia: metodövningar*, Lund: Studentlitteratur, s. 7, 15–16, 21; Lena Gemzöe (2014), *Feminism*, Stockholm: Bilda förlag, s. 83–86.

³⁹ Hirdman (1988), s. 51.

⁴⁰ Raewyn Connell & Rebecca Pearse (2015), *Gender: in a world perspective*, Cambridge: Polity press, s. 23, 32.

samt den manliga hierarkin där mannen anses vara samhällets norm. Båda logikerna synliggörs i mäns och kvinnors arbetsfördelning.⁴¹ Under första hälften av 1900-talet var det främst män som hade tillgång till hög utbildning och därmed höga politiska och ekonomiska positioner. Kvinnor var däremot verksamma inom lägre positioner inom offentlig sektor, sjukvård, socialvård och administration.⁴²

Varje samhälle och varje tid har ett kontrakt mellan könen som påverkar hur kvinnor och män agerar. Genuskontrakten utgörs av väldigt konkreta och abstrakta föreställningar om män och kvinnor som styr bland annat uppförande, arbete, hårlängd och klädsel. Flera genushistoriker pekar på att genus alltid är närvarande i människans liv eftersom det påverkar allt från våra kroppar till vårt sätt att tänka.⁴³ Hirdman skriver att det mellan 1930- och 1960-talet rådde ett husmoderskontrakt som upprätthölls av den socialdemokratiska politiken och idealbilden av den svenska husmodern. Mannen och kvinnans medborgarskap betraktades komplementärt och jämbördigt men annorlunda. De ogifta kvinnorna och mannen fick rätt till offentligheten medan gifta kvinnor stannade i hemmet. Samhället försökte lyfta upp hemarbetet som lika viktigt som förvärvsarbetet istället för att öppna upp offentligheten till alla.⁴⁴

Genuskontrakten särhåller män och kvinnor från varandra och delar in dem i olika platser, yrken, sysslor och egenskaper. Uppdelningen förstärker olika föreställningar om manligt och kvinnligt. Kvinnor tillskrivs exempelvis egenskaper som omvårdande, mjuka, snälla och svaga medan män tillskrivs egenskaper såsom förnuftiga, starka och målorienterade. Den segregerade arbetsindelningen kan reproduceras genom utbildning men utbildningen speglar också det rådande genussystemet i sina timplaner och utbildningsvägar.⁴⁵

Då denna studie vill synliggöra kvinnliga medborgarideal i Örebros Kommunala flickskolas verksamhet under 1940-talet blir Hirdmans teoretiska begrepp en hjälpande riktlinje tillsammans med kvinnoidealen som lyfts i den tidigare forskningen. Med detta som utgångspunkt går det att undersöka om flickskolan präglas av samma genuskontrakt eller om skolan avviker från den. Begreppet medborgarideal tillåter studien utröna vilken typ av medborgare verksamheten förespråkar medan genusperspektivet möjliggör ett fokus på det specifikt kvinnliga. Innan arbetet går vidare bör det tilläggas att kvinnor inte utgörs av en

⁴¹ Hirdman (1988), s. 51–52; Se även Connell & Pearse (2015) som också lyfter att kvinnor och män alltid skapar sig själva utifrån varandras existens, s. 42.

⁴² Kyle (1987), s. 111–112; Schånberg (2004), s. 192–193.

⁴³ Gemzöe (2014), s. 86; Connell & Pearse (2015), s. 12.

⁴⁴ Hirdman (1992), s. 209–214.

⁴⁵ Hirdman (1988), s. 52; Schånberg (2004), s. 24–25.

homogen grupp utan grupperingen är en förenkling som till viss del riskerar att förstärka särhållandet av män och kvinnor.⁴⁶ Anledningen till att studien ändå väljer att tilltala kvinnor som grupp är för att begreppet genuskontrakt historiskt sätt åsyftar på könade tillskrivningar av sociala roller. Det går inte att förneka att samhället historiskt sätt delat upp män och kvinnor. Grupperingen är därför fruktsam i studien då den ämnar synliggöra Örebros Kommunala flickskolas generella ideal och om de var verksamma i att reproducera eller förändra samhällets ideal som under denna tid byggde på ett särskiljande förhållningsätt.

6. Metod

Studien använder sig av en kvalitativ metodansats med hjälp av hermeneutisk tolkningsmetod samt textanalys. Den kvalitativa metoden är anpassningsbar och låter forskaren resonera kring det osagda i källmaterialet till skillnad från kvantitativ metod som fokuserar på det observerbara. Nedan följer en redogörelse för studiens metod.

Det hermeneutiska angreppssättet handlar om att tolka och förstå olika typer av texter och används i denna studie därför att metoden placerar det empiriska materialet i centrum.⁴⁷ Tolkningssättet lämpar sig väl för denna historiska studie då hermeneutiken lägger tyngd vid att materialet måste förstås utifrån sitt historiska sammanhang. Det vill säga att texten skapas i en specifik miljö och för ett specifikt syfte. Arbetet utgår från den hermeneutiska spiralen som innefattar en pendling mellan källmaterialets olika delar, såsom skolkataloger och materialets helhet, exempelvis tillkomstkontexten, i tolkningen. För att kunna besvara vilka olika ideal flickskolan ger uttryck för har källmaterialet kontinuerligt relaterats till den tidigare forskningen och uppsatsens teoretiska utgångspunkter. Det är viktigt att det tolkade materialet kan stödjas av såväl tidigare forskning som ett brett källmaterial.⁴⁸ Det hermeneutiska tolkningssättet används med fördel i historieämnet då det tillåter materialet att bli tolkat utifrån olika perspektiv och frågeställningar, samtidigt som det placerar det empiriska materialet i fokus för förståelsen. Under studieprocessen har det tagits i beaktande att uppsatsförfattarens egna värderingar både påverkar vilka delar av materialet som lyfts fram och hur källmaterialet tolkas. Även om forskarens egen förförståelse inte helt kan åsidosättas

⁴⁶ Maria Sjöberg (2012a), "Flera paradoxer", *Scandia*, nr 2, 2012, s. 76–79.

⁴⁷ Ingrid Westlund (2019), "Hermeneutik" i Andreas Fejes & Robert Thornberg (red), *Handbok i kvalitativ analys*, Stockholm: Liber, s. 72.

⁴⁸ Westlund (2019), s. 76–79, 85–87.

så har källmaterialets innehåll fått leda forskningsprocessen framåt och forskningsfrågorna har anpassats efter hand.⁴⁹

Kvalitativ textanalys bygger på hermeneutisk tolkningsmetod och innebär att de olika textdelarna granskas noggrant och att både det explicita och implicita, som värderingar och utelämnanden, analyseras.⁵⁰ Denna analysform möjliggör analysen av flickskolans ideal därför att varken medborgar- eller kvinnoidealet uttrycks explicit i texten. Det är viktigt att poängtera att varken hermeneutik eller kvalitativ textanalys erbjuder färdiga mallar för hur en analys kan gå tillväga, vilket är både den kvalitativa metodens svaghet och styrka. Med grunden i detta har det empiriska materialet från Örebros Kommunala flickskola granskats och i största möjliga mån helt förutsättningslöst. Efter flera genomläsningar anpassades och applicerades studiens frågor och teoretiska utgångspunkt på materialet. Då det kvinnliga medborgaridealet inte står utskrivet i materialet operationaliserades typologin och genusperspektivet till vissa nyckelord för att söka efter relevanta delar i texterna. Exempelvis har orden ordning, ansvar, deltagande, hushåll, omsorg och yrke använts. Genom nyckelorden genererades tre relevanta teman; *skolans verksamhet, skolans undervisning samt elevernas behörighet och framtidsplaner* som kan kopplas till skolans kvinnliga medborgarideal. Mindre relevanta delar valdes bort, såsom skolans ombyggnation och information om skolans lärare. Uppsatsen använder, utöver ovanstående metoder, också kvantitativa inslag. Det är vanligt inom kvalitativ metod för att konkretisera och underlätta vissa tolkningar.⁵¹ För att begränsa tabellernas omfattning i och med studiens tidsbegränsning, redovisas enbart vartannat år. Detta anses av uppsatsförfattaren vara tillräckligt för att visualisera de intressanta mönstren som går att återfinna i det inhämtade materialet från Örebros flickskola under 1940-talet.

7. Källmaterial och avgränsning

Det empiriska materialet utgörs av olika dokument från Örebros Kommunala flickskolas verksamhet under 1940-talet tillhandahållet av Örebros stadsarkiv. Studien fokuserar på ett lokalt perspektiv då tidigare forskning bedrivits främst på nationell nivå. Ett lokalt perspektiv kan bidra till en mer detaljerad överblick över kvinnans livssituation under 1940-talet i

⁴⁹ Maria Sjöberg (2018), "Textanalys" i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red), *Metod: guide för historiska studier*, Lund: Studentlitteratur, s. 69–72.

⁵⁰ Louise Berglund (2015), "Källor och metod" i Louise Berglund & Agneta Ney (red), *Historikerns hantverk: om historieskrivning, teori och metod*, Lund: Studentlitteratur, s. 160; Sjöberg (2018), s. 70–71.

⁵¹ Westlund (2019), s. 79, 84.

Örebro. Avgränsningen motiveras också av studiens omfång och tidsram. En nationell studie eller ett fokus på ytterligare en flickskola hade krävt mer tid samt eventuella ekonomiska resurser. Då studien vill undersöka kvinnoidealet och utbildningsväsendet under 1940-talet, för att närma sig och fånga in dess kontinuitet och förändring över tid, behöver fokus och undersökning ligga på tiden efter år 1936 då den praktiska linjen först etablerades. 1940-talet valdes därför att se om det skett en förändring över tid i jämförelse med forskningen som berörde verksamheten under 1950-talet.

Källmaterialet som består av olika dokumenttyper valdes då dess innehåll hjälper att synliggöra skolans kvinno- och medborgarideal. Källmaterialet består av årsredogörelser, en utskrivningsbok och skolkataloger som tillhandahålls av Örebro stadsarkiv. Genom materialet ges information om följande; elever, anställda, kurser, uppsatsämnen, studiedagar, ombyggnationer, ekonomi och framtida yrkesmöjligheter. Årsredogörelserna och skolkataloger är tryckta dokument som var och är tillgängliga för offentligheten. En del av materialet som använts har också varit handskrivet vilket har försvårat tolkningen och ibland lett till att vissa källor uteslutits från studien. Redogörelserna möjliggör en analys av vilken typ av undervisning som bedrevs och lyfter även andra aspekter som skolan ansåg var viktigt att informera om. För att vidare avgränsa materialet lägger analysen fokus på sjätte och sjunde klass, de sista läsarens undervisning, eftersom eleverna då delats in i praktiska och teoretiska linjer. På så sätt möjliggörs en diskussion om skillnader och likheter i undervisningen. Då materialet tillhandahålls av arkivet och att årsredogörelserna över en längre tid är lika så ifrågasätter uppsatsförfattaren inte dess äkthet. Enligt svensk arkivlag måste svenska myndigheter och kommunala organ arkivera allmänna handlingar genom offentlighetsprincipen. Detta innebär att allmänna handlingar, exempelvis arkivmaterial från skolverksamheter, måste sparas. Allt gällande verksamheterna finns dock inte alltid bevarat eftersom vissa saker försvunnit eller inte nedtecknats.⁵²

Ingen särskild tendens har uttrönts i texterna efter en källkritisk granskning utan de redogör i första hand sakligt för verksamhetens organisation. Då skolkatalogerna och årsredogörelserna är offentliga dokument kan det innebära att skolans framställda information skulle ställa verksamheten i positiv dager. Det vore dock ej troligt att skolan framfört felaktigt

⁵² Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (2018), ”Undersökningsdesign ” i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red), *Metod: Guide för historiska studier*, Lund: Studentlitteratur, s. 27–29; Maria Ågren (2018), ”Källkritik” i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red), *Metod: Guide för historiska studier*, Lund: Studentlitteratur, s. 44–45.

undervisningsinnehåll och oriktiga ordningsregler i årsredogörelserna för att skapa en positiv bild av undervisning, då det lätt skulle kunna motbevisas i en granskning. Utskrivningsboken användes av skolans anställda och hade en dokumenterande funktion. Innehållet listar vilka elever som gått och blivit utskrivna från Örebros Kommunala flickskola. Inte heller ger innehållet några tecken på att vara tendentiöst.

Tillsammans bildar årsredogörelserna, skolkatalogerna och utskrivningsboken ett brett underlag för att undersöka huruvida flickskolan uppmuntrar ett visst kvinnligt medborgarideal. Skolkatalogerna och årsredogörelserna ger både översiktligt och mer detaljerad information om skolans egen undervisning och organisation men visar också vilken behörighet eleverna fick efter avslutad skolgång. Utskrivningsboken bidrar till information om vad flickorna själva ville göra i framtiden, vilket går att kontrastera med samhällets kvinnosyn. På det sättet går det även att undersöka om skolan uttrycker och uppmuntrar några särskilda ideal.

8. Analys och resultat

Resultatet är uppdelat i tre olika teman som representerar analysens fokusområden; *skolans verksamhet*, *skolans undervisning* samt *elevernas behörighet och framtidsplaner*.

Temaurlen motiveras av att de svarar mot undersökningens syfte att synliggöra flickskolans kvinno- och medborgarideal. Under de olika rubrikerna redovisas källmaterialets relevanta innehåll och analyseras utifrån arbetets teoretiska ramverk och tidigare forskning.

8.1 Skolans verksamhet

Källmaterialet som ligger till grund för denna del av analysen är Örebros Kommunala flickskolas årsredogörelser och skolkataloger under 1940-talet. Fokus har riktats mot texternas ”övriga” information, den som inte direkt rör undervisningen men som ändå vittnar om skolans kvinnliga medborgarideal. Då idealet genomsyrar hela skolans verksamhet omfattar det även skolans organisation och texterna som den producerar.⁵³

I flickskolans skolkataloger och årsredogörelser från år 1946 och framåt listas skolans tolv ordningsregler. Vissa av dessa reglerar elevernas handlingar; de får exempelvis inte äta sötsaker i skolan eller parkera sina cyklar på fel plats. Eleverna förväntas komma i tid till lektionerna, vara tysta under morgonbönen och ta ansvar för att deras värdesaker och

⁵³ Wahlström (2016), s. 12–13, 182–183; Wahlström (2019), s. 21.

skolmaterial inte kommer bort.⁵⁴ Det står också att eleverna måste spendera rasterna utomhus och att det är förbjudet att läsa läxor under den tiden. En del av regleringen sträcker sig utanför skoltid: ”Eleverna får ej besöka restauranger och danstillställningar utan föräldrars eller rektors tillstånd [...] eleverna böra [sic] utom såväl inom skolan uppträda så, att de äro till heder för sin skola.”⁵⁵ Detta liknar en av typologierna som presenterats under det teoretiska ramverket, den personligt ansvarige medborgaren.⁵⁶ Regleringarna signalerar en vilja att fostra elever till att bli ordningsamma och laglydiga medborgare. Genom att behöva be föräldrar och skolan om lov att göra vissa saker kan det tänkas att skolan uppmuntrar eleverna till att följa och rikta sig mot auktoriteter för vägledning. Flera av ordningsreglerna kretsar dock kring elevers personlighet och förhållningssätt, något som kan tyckas vara svårare att reglera än konkreta handlingar. Förutom att eleven ska vara en ansvarig medborgare ska hon också vara på ett visst sätt i skolan; ärlig, sanningsenlig, omsorgsfull, hjälpsam och hänsynsfull. Egenskaper som traditionellt sätt tillmätts kvinnor.⁵⁷ Egenskaperna skulle kunna kopplas samman med alla tre typologier eftersom de behövs för att kunna vara solidarisk, men också för att fatta kollektiva beslut och vara jämställd och jämlik i sitt beteende.⁵⁸ Med tanke på att egenskaperna är framskrivna i skolans ordningsregler markeras elevens egna ansvar att utveckla förhållningssätten och handla utefter dem. Skolan sätter reglerna och det är upp till eleven att sköta sig. I skolkatalogerna och årsredogörelserna saknas det information om vilka repressalier som skedde vid brytandet av reglerna.

Idealet om den personligt ansvarige medborgaren synliggörs också i verksamhetens *speciella bestämmelser angående smittosam sjukdom*. Från och med år 1946 listar skolans kataloger en mängd olika sjukdomar som eleverna kan tänkas att bli drabbade av och till varje sjukdom står det ett kort avsnitt om hur eleven bör agera. Vid allvarigare sjukdomar såsom difteri och scharlakansfeber blir eleven avstängd och skolan kräver friskhetsintyg innan eleven får komma tillbaka på grund av smittspridningen. Men vid kikhosta lyfts också en annan anledning fram till att eleverna ska stanna hemma, nämligen att de stör skolarbetet. Eleverna

⁵⁴ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1; Skolkataloger: 1932–1961: Höstterminen 1932–1958: Katalog höstterminen 1946, s. 20; Örebro stad: stadsarkivet; Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelser: F11:9 1946–1951: Skolkatalog höstterminen 1947, s. 20; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Höstterminen 1932–1958: Katalog höstterminen 1948, s. 22; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelser: F11:9 1946–1951/ Skolkatalog höstterminen 1949, s. 20.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Wahlström (2016), s. 183–184.

⁵⁷ Se fotnot 54; Schånberg (2004), s. 24–25.

⁵⁸ Wahlström (2016), s. 183–184.

får besöka skolan, men måste gå när de börjar hosta. Skulle skolan vara rädd för smittspridning borde eleverna inte få möjlighet att besöka skolan alls. Utan istället verkar det som att hostandet är ett störande moment som bryter ordningen.⁵⁹ Verksamheten förmedlar även här att ordning är av stor vikt, vilket kan kopplas till den personligt ansvarige medborgaren, alltså ansvarar alla själva för att upprätthålla ordningen.

Intressant nog beskrivs eleverna som ”han” i bestämmelserna år 1946 trots att det var en flickskola. Det står exempelvis att ”Om han flyttat till en annan bostad, får han en vecka efter flyttningen åter börja i skolan.”⁶⁰ Med stor sannolikhet har bestämmelserna skickats ut till flertalet skolor. Användandet av ett manligt pronomen tyder på att det råder en allmän föreställning om att den ”vanlige” eleven är en pojke, trots att den Kommunala flickskolan bara inhyste flickor. Detta kan förstås och ses som ett uttryck för ett av genussystemets logiker, nämligen den manliga hierarkin. Genom att en flickskola använder en sådan text skapar de också föreställningen om att flickorna som studerar på skolan är ett undantag från det normala. ”Han” sågs inte heller som ett könsneutralt pronomen, för i skolkatalogen för höstterminen år 1948 har det ändrats till ”hon”.⁶¹ Med tiden synliggörs den kvinnliga eleven i bestämmelserna vilket tyder på att hon ses som mindre udda år 1948 än 1946.

Det finns också delar av årsredogörelserna som inte direkt berör eleverna men som uttrycker ett starkt husmodersideal. Exempelvis inleds texterna med en presentation av personerna som sitter med i skolans styrelse, de beskrivs med namn och sysselsättning. Då skolans styrelse är de som sätter ton och bestämmer kring verksamheten är det av intresse att titta på hur de beskrivs i skolans dokument. Över loppet av tio år så beskrivs alla män med en yrkestitel, alla manliga medlemmar var yrkesverksamma. Kvinnorna däremot beskrivs annorlunda. I presentationen av de gifta kvinnliga medlemmarna lyfts deras civilstånd in som sysselsättning, deras titel är ”fru”. Styrelsens ogifta kvinnor beskrivs likt männen endast med yrkestitlar. Under decenniet är det dock en kvinna som sticker ut och är beskriven med både yrkestitel och civilstånd. Kvinnan är verksam advokat men också verksam fru. Detta tyder på

⁵⁹ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Höstterminen 1932–1958: Katalog höstterminen 1946, s. 19; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Höstterminen 1932–1958: Katalog höstterminen 1948, s. 21; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Skolkatalog för höstterminen 1947, s. 19; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Skolkatalog för höstterminen 1949, s. 19.

⁶⁰ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Höstterminen 1932–1958: Katalog höstterminen 1946, s. 19.

⁶¹ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Höstterminen 1932–1958: Katalog höstterminen 1948, s. 21.

att Örebro Kommunala flickskola ansåg att det var viktigt att påpeka att hon inte bara arbetade utan att hon också var gift. Eftersom det inte är en enda man som blir beskriven med civilstånd⁶² är det ett tecken på att skolan såg kvinnors roll i samhället som dubbla. De multipla rollerna intygas av både svensk och internationell forskning. Forskning visar på att både Sverige och USA kopplade samman mannens samhälleliga uppgift med försörjning av familjen, medan rollen som make och far inte är lika framträdande. Kvinnan blir däremot alltid sammankopplad med rollen som moder och fru, vilket blir tydligt i årsredogörelsernas beskrivning av medlemmarna.⁶³ Trots att styrelsemedlemmarna i texten kopplades samman med husmoderskontraktet är de en del av en bestämmande styrelse i den offentliga sfären. De bryter själva mot idén om att den gifta kvinnan bör stanna i hemmet. Texten tyder på att verksamheten såg kvinnans roll som fru som viktig men visar samtidigt för läsarna av texten att det inte var något fel att söka sig utanför hemmet.

8.2 Skolans undervisning

Under 1940-talet hade eleverna i flickskolans sjätte klass möjlighet att välja mellan fortsatt teoretiska – eller praktiska studier. Enligt Schånbergs forskning gav den teoretiska linjen möjlighet till olika former av vidareutbildning, medan den praktiska förberedde kvinnan att ta hand om hemmet.⁶⁴ Trots att linjerna hade olika mål delade de vissa obligatoriska ämnen: kristendomskunskap, tyska eller engelska, historia med samhällslära, hälsolära och ekonomilära. Den sistnämnda gällde endast i sjunde klass.⁶⁵ Eftersom ämnena är ofrånkomliga i studieplanen tyder det på att de ansågs utgöra en viktig allmänkunskap som samtliga elever kunde dra nytta av. Vidare listar årsredogörelserna praktiska ämnen; teckning, välskrivning, musik och gymnastik med lek och idrott men det är otydligt om de är

⁶² Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1 Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 2; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1941–1942, s. 2; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1942–1943, s.2; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1943–1944, s. 2; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1945–1946, s. 2; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1947–1948, s. 2; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 2

⁶³ Abukhanfusa (1987), s. 142–147; Kyle (1987), s. 115–116; Hirdman (1992), s. 208–209; Schånberg (2004), s. 157–159; Juliet Williams (2016), s. 35–37.

⁶⁴ Schånberg (2004), s. 152–153.

⁶⁵ Informationen ges i alla årsredogörelser men här är tre exempel: Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 3, s. 9–13; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1945–1956, s. 3, 8–11; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 3, 8–11.

obligatoriska eller inte.⁶⁶ Då redogörelserna och skolkatalogerna riktar sig mot personer som har någon form av relation till verksamheten kan det tänkas att det inte förtydligades då det sågs som självklart under den tiden. Däremot ger skolkatalogerna information om årets alla klasser, elevers valda huvudspråk och tilläggsämnen. Genom att titta på vilka ämnen som eleverna blev frigjorda från går det att utläsa att sång, idrott och gymnastik också var obligatoriska ämnen för skolans sjätte och sjundeklassare.⁶⁷ Ämnena ansågs vara tillräckligt viktiga för flickors allmänbildning för att vara obligatoriska men det fanns fortfarande en möjlighet att bli frikallad från dem till skillnad från de teoretiska ämnena. Utöver de obligatoriska ämnena fick eleverna i den teoretiska linjen välja tre tilläggsämnen av följande: engelska, franska, geografi, psykologi, matematik, biologi och ämnet fysik-kemi. Eleverna i den praktiska linjen fick välja två praktiska tilläggsämnen bland sömnad, hushållsgöromål och vävning. Dock saknas en beskrivning av ämnet vävning och ämnet förekommer inte i någon av de undersökta årsredogörelserna.⁶⁸ I och med att ämnena är tillval tyder det på att de anses nödvändiga för fördjupning men ses som mindre viktiga för själva allmänkunskapen.

Medborgaridealet är närvarande i skolans verksamhet och undervisning men blir enligt Wahlström extra synligt i samhällsvetenskapliga ämnen.⁶⁹ I Kommunala flickskolan läste alla elever i alla årskurser ämnet historia med samhällslära tre timmar i veckan medan samhällskunskap och historia inte existerade som fristående ämnen. Sammanslagningen leder tankarna åt att ämnena ansågs vara nödvändiga för alla kvinnliga medborgare men att kunskaperna inte behövde vara utvecklade. Det är i sjunde klass som det samhällsvetenskapliga perspektivet lyfts in och innebär att de som läste den sexåriga linjen inte fick tillgång till det innehållet. Innan dess fokuserar undervisningen på olika delar av svensk och europeisk historia.⁷⁰ Detta pekar åt att skolan inte lyfte fram den deltagande eller

⁶⁶ Informationen ges i alla årsredogörelser men här är tre exempel: Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 14–15; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1945–1956, s. 12–14; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 11–14.

⁶⁷ Informationen ges i alla skolkataloger, se exempelvis: Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Höstterminen 1932–1958: Katalog höstterminen 1940; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Höstterminen 1932–1958: Katalog höstterminen 1946; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Höstterminen 1932–1958: Katalog höstterminen 1948.

⁶⁸ Se fotnot 65.

⁶⁹ Wahlström (2016), s. 183.

⁷⁰ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 3–13; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1941–1942, s. 8–13; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1942–1943, s. 8–14; Örebro stad: stadsarkivet:

rättvisorienterade medborgaren som det främsta idealet, utan avsaknaden av kunskap om samhällets uppbyggnad gör det svårt för eleverna att kunna förändra, ifrågasätta eller organisera sig i samhällslivet. Emellertid visar samhällsläran i sjunde klass tendenser till ett deltagande ideal. Undervisningen handlade om ” [...] det nutida samhällets sociala byggnad, social lagstiftning, viktigare sociala rörelser och organisationsformer. Sveriges statsförfattning och förvaltning. Internationella förhållanden.”⁷¹ Ett tecken på det deltagande medborgaridealet är att eleverna får lära sig om hur landet och organisationer fungerar.⁷² Det framkommer dock inte i redogörelserna om eleverna får tränas i att själva organisera sig och delta i diskussioner av olika ämnen. Då den sexåriga utbildningen saknade denna kurs kan det antas att det inte ansågs avgörande för att skapa den goda kvinnliga medborgaren.

Modersmål, svenska, var också ett av verksamhetens obligatoriska ämnen som eleverna läste fyra timmar i veckan. Ämnet fokuserade på grammatik och läsning av olika typer av europeisk litteratur med extra fokus på det nordiska. Till skillnad från övriga teoretiska ämnen står det tydligt angivet i vilka former undervisningen bedrevs, genom uppläsningsovningar, föredrag, diskussionsövningar och uppsatsskrivning. Antalet uppsatser skiftade över tid och pendlade mellan åtta och tio per läsår.⁷³ Medan ämnesinnehållet i kursen i stort sett såg likadant ut över loppet av tio år så förändrades uppsatssämnena. Uppgiftsämnena var inte valbara och fram till år 1945 stod alla ämnen utskrivna i årsredogörelsen vilket gör det möjligt att analysera dess teman. Det ges ingen förklaring till varför uppsats- och diskussionsämnen slutade skrivas ut men det kan tänkas att verksamheten slutade med det för att det tog upp plats och att de inte skrev ut specifika uppgifter i de andra kurserna.

Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1943–1944, s. 9–14; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1945–1946, s. 8–12; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1947–1948, s. 8–11; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 8–11.

⁷¹ Förekommer i alla redogörelser, men se exempelvis: Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 11.

⁷² Wahlström (2016), s. 183–184.

⁷³ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 9–10, 12; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1941–1942, s. 8–9, 11; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1942–1943, s. 8, 10–11; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1943–1944, s. 9, 11; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1945–1946, s. 8, 10; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1947–1948, s. 8, 10; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 8, 10.

Många av uppsats- och diskussionsämnena kan kopplas till tidens kvinnosyn. Nedan följer några exempel på ämnen riktade både mot den teoretiska och praktiska linjen:

*Det ombyggda skolköket, känslans hygien, elementära och komplicerade känslor, hemmets rationella skötsel, hur klädransoneringen verkar, Stiernhelm beskriver i Herkules sitt kvinnoideal. Beskriv den kvinna du skulle vilja likna! Hur gör man klädpengarna dryga? Bör gift kvinna ha arbete utom hemmet? Hur man gör ett hem gott och trivsamt. Husmorsfunderingar inför hösttorgets rikedom. Tvätt och fläckborttagning.*⁷⁴

I relation till tidigare forskning går det att se att ämnena återspeglar tidens rådande ideal, både i Sverige och internationellt. Tidigare forskning visar att även om flickskolorna över tid blev mer yrkeskompetensbyggande så stannade det typiskt feminina kvar. Allmänutbildningen uppmuntrades samtidigt som kvinnliga medborgare fostrades in i en specifik kvinnlig roll.⁷⁵ I ämnena synliggörs Hirdmans husmoderskontrakt. När flickorna blir tilldelade uppsatsämnen om hur ett hem görs trivsamt och hur kläder ska tvättas stärks kvinnans koppling till en specifik plats, hemmet, och till en specifik arbetsroll, husmoder, trots att en avslutad skolgång möjliggjorde vidareutbildning. Eleverna ges möjligheten att diskutera frågan om en kvinna bör ha arbete utanför hemmet men resterande uppsatsämnen pekar mot att det inte var ett sätt för skolan att uppmuntra flickorna att bryta det rådande husmoderskontraktet. Genom modersmålets uppsatsämnen synliggörs och stärks genusystemets särskiljande logik. Kvinnans medborgarideal är till skillnad från mannens den ansvarstagande husmodern.

Flickskolans fokus på det könsspecifika blir ännu tydligare i kurserna som erbjöds till eleverna inom den praktiska linjen; sömnad, vävnad och hushållskunskap.⁷⁶ De teoretiska tillvalsämnena kan i större grad kopplas samman till en mer specialiserad och akademisk kunskap, till den offentliga och manliga sfären.⁷⁷ De enda ämnena som erbjöds flickorna var traditionellt kvinnliga sådana. Alla ämnen centrerar kring kvinnans roll som husmoder fastän

⁷⁴ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 9, 12; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1941–1942, s. 9, 11; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1942–1943, s. 12; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1943–1944, s. 9.

⁷⁵ Kyle (1987), s. 116–117; Johansson & Florin (1996), s. 40–41; Bakker & Van Essen (1999), s. 454–458; Schånberg (2004), s. 188.

⁷⁶ Informationen ges i alla årsredogörelser men här är tre exempel: Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 11–12; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1945–1956, s. 3, 9–12; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 3, 9–10.

⁷⁷ Kyle (1987), s. 116–117; Johansson & Florin (1996), s. 40–41; Schånberg (2004), s. 188.

de skulle kunnat erbjuda fördjupning i andra ämnen såsom träslöjd eller teckning. Den praktiska linjen kan alltså sägas, som Schånberg betonar, fokusera på hemmet och mer specifikt kvinnans roll i hemmet.⁷⁸ Enligt Friman et.al lästes ämnena sylslöjd och hushållsgöromål bara av flickor under denna tid, även i samskolorna, vilket är ett tecken på att ämnesområdet ansågs tillhöra flickor men inte pojkar.⁷⁹ Genom att skolan inte erbjöd flickor andra tillvalsämnen reproduceras tidens genuskontrakt. Flickorna lärde sig exempelvis att sy kläder till spädbarn och barn vilket i sin tur kan ses som en stark koppling mellan kvinnan och moderskapet. I ämnet hushållskunskap är också kopplingen mellan kvinnan och den privata sfären stark. I hushållskunskapen fick eleverna lära sig att skriva inköpslistor, köpa mat samt att stryka och tvätta. De undervisades också i hur olika tvätt – och städmedel fungerade.⁸⁰ Kurserna placerar flickorna i den privata sfären. Eftersom kurserna var avsedda bara för flickor och gick ut på att lära flickorna att ta hand om ett hushåll går det att säga att flickskolan reproducerade tidens kvinnoideal, att kvinnans plats var i hemmet.

8.3 Elevernas behörighet & framtidsplaner

Ett avgångsbetyg från Örebros Kommunala flickskola under 1940-talet gav olika yrkes- och studiemöjligheter beroende på vilken linje och vilka tilläggsämnen eleverna läst. Skolans årsredogörelser visar att majoriteten av sistaårseleverna, sjuåriga och sexåriga skolan, gick ut med godkända betyg i alla ämnen.⁸¹ Därav går det att dra slutsatsen att om så eleven ville fanns det hos merparten behörighet att studera vidare eller förvärvsarbeta. Skolan presenterar i slutet av årsredogörelserna listor över tillgängliga vidareutbildningar och yrken eleverna hade behörighet till. Genom att se över dessa går det att säga att det även där reproducerades en traditionell kvinnlig könsroll.

⁷⁸ Schånberg (2004), s. 146; Schånberg (2010), s. 2–4.

⁷⁹ Friman et.al (1985), s. 59–60.

⁸⁰ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 11–12; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1943–1944, s. 13; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 9–10. Mönstret går även att utläsa i resterande årsredogörelser för 1940-talet.

⁸¹ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 26–27; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1942–1943, s. 26–27; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1943–1944, s. 27–28; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11 1943–1947: Redogörelse för läsåret 1945–1946, s. 23–24; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1947–1948, s. 23–24; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 23–24.

Den teoretiska linjen gav eleverna en så kallad normalkompetens vilket innefattade behörighet till ett stort antal skolor, kurser och förvärvsarbeten runt om i landet. I början av 1940-talet utgjordes majoriteten av vidareutbildningarna av diverse kurser för att bli lärarinna och föreståndarinna i olika områden och ämnen. Flickorna kunde exempelvis bli skolköks-, tecknings-, slöjd- och spädbarnsvårdslärarinna samt lärarinna för sinnesslöa eller yngre barn.⁸² Trots att listan innehåller många olika lärarutbildningar råder det en märkbar avsaknad av teoretiska ämnen, kurserna är inriktade på estetiska-, omvårdnads- och hushållsämnen med undantag för lärare i gymnastik och idrott. De kunde också studera till att bli föreståndarinnor för barnhem och ålderdomshem. Utöver detta kunde eleverna också få behörighet till vissa handelsgymnasier, sjuksköterskeskolor och arbeta på post- och bankkontor.⁸³ Över tid sker det en viss förändring i materialet trots att normalkompetensen är samma år 1940 som 1949. I slutet av årtiondet utgörs större delen av listan fortfarande av olika kurser för lärarinnor och föreståndarinnor inom samma ämnen som i början av 1940-talet men däremot står en betydligt större mängd skolor och skoltyper utskrivna. Eleverna som gått den teoretiska linjen fick möjligheten att vidareutbilda sig på olika fackskolor, tekniska gymnasier och handelsgymnasier. Vilka kurser eleverna kunde läsa på skolorna står däremot inte utskrivna. Utöver lärarutbildningarna utgörs de tillgängliga yrkeskurserna av lägre yrken inom ramen för offentlig och omvårdande sektor, exempelvis: sjuksköterska, sekreterare på kontor eller bank och telegrafist.⁸⁴ Yrkesutbildningarna som Örebro Kommunala flickskola ger behörighet till överensstämmer med de som Schånberg nämner som traditionellt kvinnliga. Hon menar att när kvinnor fick inträde på arbetsmarknaden var det inom dessa sektioner de fick arbeta.⁸⁵ En utbildning som är helt ny och utmärker sig gentemot de andra är en laboratrisutbildning vid statens bakteriologiska laboratorium, till skillnad från de många andra yrkesutbildningarna krävs andra färdigheter än exempelvis vårdande egenskaper i ett laboratorium.⁸⁶

Flera av elevernas möjligheter till yrkes- och vidareutbildning påverkades dock av vilka tilläggsämnen de valde att läsa. Alla elever fick inte samma behörighet. Majoriteten av alla yrken och vidareutbildningar som hade speciella ämneskrav hade krav på godkända betyg i

⁸² Sinnesslöhet är en äldre term för psykisk utvecklingsstörning. *Nationalencyklopedin*, ”sinnesslöhet”, <http://www.ne.se.db.ub.oru.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sinnesslöhet> (hämtad 2020-05-08).

⁸³ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 37–39.

⁸⁴ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 37–39

⁸⁵ Schånberg (2004), s. 192–193.

⁸⁶ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 37–39

matematik och fysik-kemi. Det är märkbart redan i 1940-års redogörelse men blir ännu tydligare år 1949 då nästan alla tekniska fackskolor, tekniska gymnasier och handelsgymnasier kräver matematik.⁸⁷ Årsredogörelserna visar på så sätt att matematik var ett ämne som värderades högt i samhället. Då ämnet inte var obligatoriskt i flickskolan tyder det på att det rådde en skillnad mellan vilka kunskaper som ansågs vara viktigast för flickorna och vilka kunskaper samhället tyckte var nödvändiga för vidareutbildningar. Kristendom var exempelvis ett obligatoriskt ämne för flickorna men det fanns inget uttryckligt krav på att eleverna behövde ha godkänt i det för att läsa vidare.

Den praktiska linjen skiljer sig markant från den teoretiska linjen i behörighet. Till skillnad från den teoretiska linjen fick den praktiska ingen normalskolekompetens och listan över vidareutbildningar är betydligt kortare. I början av 1940-talet fick de tillträde till vissa husmoderkurser, lärarinnekurser inriktade på sömnad och hushållsgöromål och sjuksköterskekurser. Det sker ingen större skillnad över tid förutom att sjuksköterskekursen tas bort och några handarbetskurser läggs till men fokus ligger fortfarande på praktiska och hushållsinriktade ämnen.⁸⁸

En övervägande del av skolans sistaårselever läste den teoretiska linjen som gav en mycket bredare kompetens än den praktiska. Det var alltså väldigt få elever som utbildade sig för att specifikt bli bättre husmödrar vilket går att utläsa i tabell 1. Utifrån siffrorna går det att säga att det var den teoretiska linjen som var intressant för flickor att gå om de skulle utbilda sig i Örebros Kommunala flickskola under 1940-talet.

Tabell 1: antal sistaårselever läsande praktiska kontra teoretiska linjen i Örebros Kommunala flickskola under tidsperioden 1940–1948.

Årtal	Praktiska linjen	Teoretiska linjen	Totalt
1940	0	41	41
1942	8	39	47
1944	6	29	35
1946	7	16	23
1948	4	29	33

Källa: Örebros stadsarkiv.⁸⁹

⁸⁷ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:7 1937–1943: Redogörelse för läsåret 1940–1941, s. 37–39; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: B1:1: Årsredogörelse: F11:9 1946–1951: Redogörelse för läsåret 1949–1950, s. 37–39.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: Höstterminen 1932–1961: Katalog höstterminen 1940, s. 9–10; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Katalog höstterminen 1942, s. 9–11; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1:

När eleverna avslutade sina studier dokumenterades deras framtida verksamhet, där eleverna angav vad de skulle göra efteråt. I utskrivningsböckerna står *alla* utskrivna elever listade och det är otydligt vilka elever som gått klart utbildningen och vilka som avslutat den tidigare. Men det går ändå att uttröna ett mönster över tid att det var mycket färre elever totalt som angav att de skulle återgå till hemmet än de som ville studera vidare och arbeta vilket går att utläsa i tabell 2.

Tabell 2: Elevers redogörelse om framtida verksamhet i Örebro Kommunala flickskola under tidsperioden 1940–1948.

Årtal	Arbete	Vidareutbildning	Hemmet	Ej angett	Saknas information	Otydligt	Totalt utskrivna
1940	20	48	15	1	2		86
1942	11	38	10	3		11	73
1944	2	16	6		25	9	58
1946	4	22	10		8	19	63
1948	9	24	6		5	2	46

Källa: Örebro stadsarkiv.⁹⁰

I de fall där flickorna angav att de skulle arbeta eller gå specifika yrkesutbildningar höll de sig framförallt inom de yrken och områden som skolan listade i årsredogörelserna. Många av flickorna angav att de skulle arbeta på kontor, bank, studera till sjuksköterska eller någon form av lärarinna.⁹¹ Över loppet av tio år var det ingen elev som stack ut eller bröt mot det som kan betraktas som traditionellt kvinnliga arbetsområden. Eleverna höll sig inom ramarna som skolan lade ut för dem.

Sammanfattningsvis går det att uttröna ett mönster av medborgar- och kvinnoideal i Örebro Kommunala flickskolas allmänna verksamhet, undervisning och i elevernas behörighet efter avslutade studier. Skolans ordningsregler och bestämmelser kring smittosam sjukdom uppmuntrar och kräver av eleverna att själva ta ansvar för att upprätta skolans ordning och stor vikt läggs vid att eleverna ska vara ordningsamma och regelräta. Idealet pekar åt medborgaren som är personligt ansvarig för att upprätthålla och utveckla det rådande samhället. Skolan visar också flera tecken på de främjar husmoderidealet, som tolkningsvis kan ses gå hand i hand med Hirdmans idéer om husmoderskontraktet. I modersmålsämnet och i ämnena sömnad och hushållsgöromål upprätthålls kopplingen mellan kvinnor och hemmet.

Skolkataloger: 1932–1961: Katalog höstterminen 1946, s. 7–8; Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D2:1: Skolkataloger: 1932–1961: Katalog höstterminen 1948, s. 7–8.

⁹⁰ Örebro stad: stadsarkivet: Kommunala flickskolan: D4b: utskrivningsböcker 1932–1966, åren 1940–1949, sidnummer saknas.

⁹¹ Ibid.

Såväl i modersmålets uppsatsämnen och i sömnads och hushållsgöromåls kursinnehåll får flickorna diskutera eller lära sig hur de på bästa sätt tar hand om hemmet. Det går också att utröna i läsningen av flickornas behörighet att de erbjöds traditionellt kvinnliga yrken. I likhet med de teoretiska ramverk, ideal och normer visar materialet ett ganska tydligt mönster i att flickorna, trots möjlighet till fortsatta studier, ramas in i termer av husmoderskontrakt, kvinnliga normer och bilden av dåtidens ”moderliga” kvinnoroll.

9. Slutsatser & slutdiskussion

Informationen som framkommit genom analysen av skolans årsredogörelser, skolkataloger och utskrivningsbok anses ha besvarat samtliga forskningsfrågor; *vad undervisades i Örebro Kommunala flickskola under 1940-talet och hur undervisades det? Vilka vidare utbildningsmöjligheter får flickorna efter avslutad slutgång? Vad kan man säga om den idealtypiska kvinnliga medborgaren utifrån skolans verksamhet?* Följande del ämnar förtydliga och diskutera de svar och mönster som urskilts i skolans verksamhet.

Undervisningen för flickskolans sjätte- och sjundeklassare var uppdelad i obligatoriska ämnen och tillvalskurser. Trots att den praktiska och teoretiska linjen gav olika slags behörighet läste båda linjerna de teoretiska ämnena: hälsolära, historia med samhällslära, modersmål, kristendomskunskap och tyska eller engelska. Eleverna i sjunde klass läste också ekonomilära. Utifrån skolkatalogerna går det också att urskilja att de praktiska ämnena idrott och sång lästes av samtliga elever. Då alla nämnda ämnen var obligatoriska, oberoende av linje, tyder det på att de ansågs vara viktiga för alla flickors allmänbildning under tidsperioden. Däremot verkar de teoretiska ämnena ses som nödvändigast, då eleverna kunde ursäktas från att delta i undervisningen i de praktiska ämnena. I skolkatalogerna ges ingen förklaring till varför flickorna ursäktades men Schånberg och Williams möjliggör en tolkning. I USA fanns det en rädsla för att kvinnors reproduktiva system skulle skadas av all fysisk och intellektuell ansträngning i skolan och i Sverige fanns en bild av kvinnan som svagare än mannen. Befriandet från idrotten tyder antingen på att de teoretiska ämnena värderades högre eller att verksamheten tänkte sig att alla flickor skulle klara de intellektuella ansträngningarna men inte de fysiska. Det bör tas i beaktande att Schånberg skriver att den praktiska linjen var till för de elever som hade svårt för det teoretiska, och att det därför är svårt att avgöra vilket av alternativen som stämmer in på fynden från Örebro Kommunala flickskola.

I resultatet framträder det att många av yrkena och vidareutbildningarna som var tillgängliga för eleverna hade krav på att de läst specifika ämnen utöver de obligatoriska. Eftersom det var

så många vidareutbildningar som krävde matematik som tillval går det att fråga sig varför det inte var ett obligatoriskt ämne. Varför var kristendomskunskap eller hälsolära obligatoriska ämnen men inte det ämnet som ansågs vara viktigast i termer av framtida utbildning? Det är möjligt att det beror på, som Schånberg skriver och pekar mot, att yrkeskompetensen snarare var ett sekundärt mål med skolan och att det viktigaste var framförallt att fostra goda husmödrar.

Undervisningen och övriga delen av skolans verksamhet signalerar att Örebros Kommunala flickskola under 1940-talet präglades av ett medborgarideal som ser individen som personligt ansvarig för att upprätthålla och främja samhällets traditioner och utveckling. Idealet går att urholka i skolans ordningsregler som reglerar flickornas beteenden inom och utanför skolan och lägger ansvaret för skolans heder på eleverna. Enligt typologin om den ideala medborgaren uttrycks den personligt ansvarige medborgaren genom uppmuntran av ordning, laglydighet och solidaritet. Flickskolan uttrycker vikten av ordning och laglydighet genom att de *har* tydliga ordningsregler och genom att de förmedlas till årsredogörelsernas läsare.

Föreskrifterna tyder på att skolan vill lära eleverna vara skötsamma och laglydiga samt att eleverna ska lära sig att bete sig som de blivit ombedda. Ordning verkar vara av sådan stor vikt, att det är värre för eleverna att störa undervisningen med hosta än att sprida kikhosta till lärarna och klasskamraterna. Eftersom årsredogörelserna är offentliga dokument består läsarna nödvändigtvis inte bara av eleverna och dess föräldrar utan också av människor som intresserar sig för skolan. Därför går det att dra slutsatsen att de som leder flickskolans verksamhet både ville ha ordningsamma medborgare men också ville att andra ska uppfatta dem som fostrare av ”ordentliga” flickor. Studiens resultat stöttar och bygger därmed vidare på Örtenbergs och Svedbos studie som visar att ordningssamhet också värderas högt under följande tiotal och därmed går det att utläsa en kontinuitet över tid. Ordningsreglerna uttrycker också idealet om solidaritet, eleverna ska vara hjälpsamma, omsorgsfulla och hänsynsfulla mot varandra. Det vore intressant att se om samma ordningsregler förekom på en pojkskola och hur regelverken i sin helhet skiljer sig åt mellan de könsbyggda normerna.

Idealet om den personligt ansvarstagande medborgaren synliggörs också i avsaknaden av samhällskunskapsundervisning för alla elever förutom de som läste historia med samhällslära i sjunde klass. De andra idealen, den deltagande medborgaren och den rättvisorienterade medborgaren, är i princip frånvarande i skolans ämnesinnehåll. Enligt typologin så synliggörs dessa ideal genom att eleverna uppmuntras till att engagera sig i samhällsbyggande och förändring medan idealet om den personligt ansvarige synliggörs genom att eleverna sporras

till att hålla sig inom de ramar som är lagda. Kursens innehåll pekar mot att eleverna skulle ta till sig information om historia och svenska samhället, men den ger ingen indikation på att eleverna skulle få utveckla olika verktyg för att kunna delta i samhället eller ifrågasätta orättvisor. Det går att diskutera om samhällsläran i sjunde klass faktiskt visar tecken på ett deltagande ideal eller inte. En del av det deltagande medborgaridealet handlar om att eleverna får lära sig om hur samhället organiseras, vilket är ett innehåll som uttrycks i kursen. Det är dock inte möjligt att säga om eleverna fick träna sig i organisation eller i gemensam beslutsfattning utifrån redogörelserna. Om så var fallet skulle så skulle det knappast kunna kallas för skolans medborgarideal, då ämnet bara lästes under sista året av de elever som läste den sjuåriga skolgången.

Frågan om varför det deltagande- eller rättviseorienterade medborgaridealet inte uttrycks i materialet kan diskuteras och tolkas utifrån dåtidens kvinnosyn. Williams, Bakkers, Van Essens samt Rydbecks forskning visar tillsammans att i USA, Sverige och Nederländerna rådde det en samstämmighet om att kvinnor skulle utbilda sig för att kunna sköta sina kvinnliga och medborgerliga plikter. Kvinnans medborgerliga plikt ansågs vara rollen som hemmafru. Enligt Hirdman delar genuskontrakt in män och kvinnor i olika platser, sysslor, yrken och tillskriver olika egenskaper beroende på kön. Då flickskolan placerar flickorna i hemmet och lyfter fram kvinnans arbetsroll som hemmafru, medan mannen lyfts fram som yrkesverksam går det att utläsa ett mönster av reproducerande av husmoderskontraktet som enligt Hirdman präglade 1940-talet. Hirdman menar att kontraktet utgjordes av idealet att kvinnan stannade hemma och tog hand om familjen medan mannen skötte försörjningen och detta går tydligt att se i det studerade källmaterialet. Exempelvis synliggörs detta i modersmålsundervisningen där flickorna fick skriva uppsatser om hur en husmoder förbereder sig för hösten. Avsaknaden av en gedigen samhällsundervisning pekar också mot att skolan hade ett kvinnligt medborgarideal där kvinnor skulle ta *sitt* ansvar och göra *sin* plikt mot samhället, att bli husmoder, och inte mot ett ideal där kvinnan är aktivt deltagande i samhället eller slåss mot sociala orättvisor.

Husmoderskontraktet speglas och upprätthålls också i andra delar av verksamheten. Trots att godkända avslutningsbetyg från skolan gav behörighet till flera olika yrken och vidareutbildningar lyfts hela tiden idealet om en gift kvinna som värnar och tar hand om hemmet. I undersökningen framgick det att idealet genomsyrar alla undersökta områden. I årsredogörelsernas informationstexter synliggörs det genom betoningen av vilka kvinnliga styrelsemedlemmar som var gifta och i att "fru" behandlades närmast som en yrkestitel, även

om kvinnan i fråga både var gift och yrkesverksam. Genom att verksamheten uttrycker sig på det sättet signalerar de om att det ansågs ge mer status att framhäva en kvinna som gift än som yrkesverksam och ogift. Liksom Abukhanfusa och Hirdmans forskning visar denna studie att kvinnans främsta mål i livet ansågs vara moderskapet, som på denna tid också antogs innefatta ett giftermål. I modersmålsundervisningen skrev flickorna uppsatser om hur ett hem skulle rådaskas om och i praktiska ämnen såsom hushållsgöromål och sömnad gick undervisningen ut på att lära sig ta hand om olika saker rörande hemmet. I undervisningen går det därför att se att skolan förväntar sig att flickorna ska gifta sig och bli mödrar i framtiden. Flickornas undervisning kopplades samman med hemmets privata sfär även när ämnet i sig handlade om något annat. Vilket i enlighet med Hirdmans begrepp genuskontrakt placerar flickorna på en bestämd plats, hemmet, och med bestämda uppgifter, att göra hemmet trivsamt. Implicit placeras också mannen utanför hemmet och utanför hushållssysslor genom genussystemets logiker.

Resultatet går hand i hand med Nordbergs och Rydbecks forskning som lyfter fram flickskolans emanciperande funktion. Trots att skolan präglades av ett husmoderskontrakt så gav utbildningen eleverna kompetensen att bege sig ut i yrkeslivet och studera vidare. Detta visar på en spänning i skolverksamheten, å ena sidan reproducerar och förstärker skolan samhällets rådande ideal men å andra sidan så är det också ett verktyg för förändring. Trots att skolan präglades av ett husmoderskontrakt så gav utbildningen eleverna kompetensen att bege sig ut i yrkeslivet och studera vidare. Visserligen uppmuntrade Örebros Kommunala flickskola att eleverna skulle bli goda framtida fruar men skolan gjorde det också möjligt för flickorna att bryta sig ut ur den privata sfären in i den offentliga. En övervägande del av alla utskrivna elever angav att de skulle studera vidare efter flickskolan, vilket tyder på flickorna själva ville bli yrkesverksamma även om de uppmuntrades till att bli goda hemmafruar i skolan. Tolkningsvis visar flickornas viljor att yrkeskompetens var av stor vikt för dem i val av linje. Det är viktigt att poängtera att materialet inte ger svar om hur flickorna tänkte kring husmodersidealet eller huruvida de i framtiden ville bli hemmafruar. Abukhanfusa, Schånberg och Hirdmans forskning visar att Sveriges politiker ställde kvinnorna inför ett val mellan giftermål och förvärvsarbete men vare sig deras forskning eller denna studie säger något om vilka val kvinnorna själva tog.

De yrken som var tillgängliga för eleverna ses dock som traditionellt kvinnliga yrken enligt Kyle och Schånberg. Örebros Kommunala flickskola gav exempelvis eleverna behörighet till olika kontorsarbeten, sjuksköterskeutbildningar och lärarutbildningar inom omvårdnad,

estetiska ämnen, sömnad och hushållsgöromål. Ingen av yrkesutbildningarna var särskilt högvärlönde eller möjliggjorde en högre samhällsposition för kvinnor. Enligt Hirdman, Raewyn Connell och Rebecca Pearse så speglas och återskapas genusordningen i genuskontrakten.⁹² Då skolans utbildning endast ledde till behörighet inom de traditionella kvinnoyrkena så förstärks samtidigt föreställningarna om att de yrkena är feminina och därmed omanliga i enlighet med den särskiljande logiken i genussystemet vilket skulle kunna gå i linje med det som kan återfinnas i materialet. Flickorna får inte behörighet till lärarutbildningar med teoretiska inriktningar utan de placeras i det omvårdande, estetiska och praktiska facket vilket i sin tur stärker föreställningarna om att kvinnor är omvårdande, estetiska och duktiga på att sköta om hemmet. Resultatet urskiljer också att flickskolans teoretiska linje under hela 1940-talet gav fler möjligheter till arbete och vidareutbildningar än den praktiska linjen, men bådas behörigheter är starkt sammankopplade med dåtidens kvinnosyn. Hirdman menar att de äldre generationerna för vidare sina föreställningar om manligt och kvinnligt på den yngre generationen. Då skolan är ett av samhällets viktigaste verktyg för att fostra elever till goda medborgare bör skolan också spela en betydande roll i upprätthållandet av genusordningen. Resultatet visar att Örebros Kommunala flickskola reproducerade husmodersidealet men möjliggjorde också en förändring av kontraktet genom att ge flickorna en möjlighet till arbete och utbildning. Det finns därför utrymme för en nyansering av Hirdmans begrepp.

Sammantaget går det att säga utifrån studiens resultat att Örebros Kommunala flickskola under 1940-talet bidragit till att fostra in eleverna i ett visst kvinnligt medborgarideal. I källmaterialet växer en tydlig bild fram av den ideala kvinnan. Hon är skötsam, ansvarsfull och redo för att ta på sig rollen som husmoder när den dagen kommer. Studien förstärker och vidgar därmed den tidigare forskningen kring kvinnors bildningshistoria som också pekade mot att husmoderskontraktet genomsyrade kvinnors liv och bildningsmöjligheter under 1940-talet. Studien breddar också den skrala forskningen om specifikt Örebros Kommunala flickskolas verksamhet och möjliggör en jämförelse över tid. Men studien är också begränsad och väcker därmed många frågor som av utrymmesskäl inte kunde lyftas. Mitt arbete såväl som tidigare forskning visar att samhället såg husmodern som den ideala kvinnliga medborgaren men det saknas resonemang och information kring om hur eleverna eller olika skolor agerade vid en eventuell graviditet. Var skolan lika positiv till husmodern om hon

⁹² Connell och Pearse använder begreppet genusarrangemang men begreppet stämmer till stor del med Hirdmans genuskontrakt, därför används de synonymt i studien.

exempelvis var ung eller ogift? En sådan studie skulle kunna nyansera förståelsen för husmoderskontraktet.

10. Studiens betydelse för lärarprofessionen

Studiens resultat är av intresse för alla yrkesverksamma lärare eftersom den ger en inblick i skolans historia och möjliggör reflektioner om kontinuitet och förändring. Lärare måste i sin undervisning förhålla sig till och besvara de didaktiska frågorna; vad, hur och varför? För att kunna förstå varför dagens skolverksamhet ser ut som den gör och varför skolan idag yrkar på vissa värden, exempelvis jämställdhet, behöver läraren också ha kunskap om skolans historia. Skolans nutida värderingar och innehåll har inte uppstått i ett vakuum.⁹³

Resultatet blir synnerligen användbart för ämneslärare i historia i och med att det konkretiserar och synliggör 1940-talets rådande medborgar- och kvinnoideal samt vilka yrkes- och studievägar flickor hade tillgång till. Uppsatsens resultat öppnar upp för diskussioner i klassrummet om kvinnors och mäns olika levnadsvillkor i Sverige och hur förväntningar på ett lands medborgare kan se olika ut beroende på vilka personerna är. Studien är viktig för läraryrket eftersom det finns en tendens i historieämnet att kvinnor osynliggörs. Maria Sjöberg skriver att historiska händelser ofta tolkas utifrån männens perspektiv och hon lyfter exemplet med rösträtt, när historiker talar om allmän rösträtt talas det mer specifikt om alla mäns rösträtt och inte alla invånares, som exempelvis kvinnor. Sjöberg menar att detta begränsar mottagarnas förståelse för historia eftersom de inte får tillgång till flera olika perspektiv.⁹⁴ Föreliggande studie kan användas som ett sätt att utvidga diskussioner om dåtidens kvinnokamp och olika könsnormer i samhället. Då skolans verksamhet ligger eleverna nära är det av värde att också använda skolan som utgångspunkt i undervisningen. På så sätt blir det lättare för eleverna att själva relatera till historien. Studiens genusperspektiv möjliggör också diskussioner om hur olika förväntningar på olika människor påverkar deras möjligheter i livet. Innehållet kan uppmuntra till diskussioner om något skulle sett annorlunda ut om ett annat perspektiv än genus lyfts fram. En sådan diskussion skulle öka förståelsen för att historia inte är något fastställt utan något som vi alla gör och tolkar.

⁹³ Wahlström (2016), s. 131; Wahlström (2019), s. 14.

⁹⁴ Maria Sjöberg (2012b), *Kritiska tankar om historia*, Lund: Studentlitteratur, s. 7–13.

11. Sammanfattning

Föreliggande studie har syftet att undersöka Örebros Kommunala flickskolas medborgar- och kvinnoideal under 1940-talet för att skapa en bild över samhällets förväntningar på dåtidens kvinnor. Källmaterialet som legat till grund för analysen består av verksamhetens årsredogörelser, skolkataloger och dess utskrivningsbok tillhandahållet av Örebros stadsarkiv. För att besvara studiens syfte har materialet tolkats utifrån begreppet medborgarideal och ett genusperspektiv. Resultatet visar att det i flickskolans verksamhet går att urskilja ett tydligt medborgarideal där ansvaret för samhällets kontinuitet och utveckling läggs på individen. Skolan uppmuntrar inte eleverna till att delta i eller problematisera samhällslivet utan främjar snarare ordningssamhet och laglydighet. Vidare synliggör resultatet att Örebros Kommunala flickskola speglar och reproducerar 1940-talets husmoderskontrakt där den ideala kvinnan framställs som husmodern. Studien indikerar visserligen att verksamheten gav eleverna behörighet till vidareutbildning och därmed möjligheten att söka sig bort från hemmet, men att vidareutbildningen till trots var inom traditionellt kvinnliga yrken. På så sätt bidrog skolan, trots den goda tanken att låta kvinnor förvärvsarbeta och utbilda sig vidare, till att upprätthålla bilden av den feminina och husmoderliga kvinnan.

Käll – och litteraturförteckning

Otryckta källor:

Örebro stadsarkiv

Kommunala flickskolan

Register och liggare

Skolkataloger år 1940–1949

Register och liggare över elever

Utskrivningsböcker år 1940–1949.

Utgående handlingar

Årsredogörelser år 1940–1949.

Litteratur:

Abukhanfusa, Kerstin (1987), "Kvinnorna i välfärdssamhället" i Gunhild Kyle (red), *Handbok i svensk kvinnohistoria*, Stockholm: Carlsson bokförlag, s. 137–161.

Bakker, Nelleke & Van Essen, Mineke (1999), "No matter of principle. The unproblematic character of coeducation in girl's secondary schooling in the Netherlands, ca. 1870–1930", *History of education quarterly*, nr 4, 1999, s. 454–475.

Berglund, Louise (2015), "Källor och metod" i Louise Berglund & Agneta Ney (red), *Historikerns hantverk: om historieskrivning, teori och metod*, Lund: Studentlitteratur, s. 127–163.

Connell, Raewyn & Pearse, Rebecca (2015), *Gender: in a world perspective*, Cambridge: Polity press.

Dahl, Izabela (2018), "Att göra skillnad" i Maria Sjöberg (red), *Allvarligt talat: berättelser om livet*, Göteborg: Makadam, s. 419–434.

Friman, Helena (red), Henschen, Helena, Högberg, Lena, Silvén-Garnet, Eva, Söderlind, Ingrid (1985), *Skolbarn – en folkundervisning växer fram*, Stockholm: Folksam.

Gemzöe, Lena (2014), *Feminism*, Stockholm: Bilda förlag.

Gustavsson, Martin & Yvonne Svanström (2018), "Undersökningsdesign" i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red), *Metod: Guide för historiska studier*, Lund: Studentlitteratur, s. 13–39.

Hirdman, Yvonne (1988), "Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3, 1988, s. 49–63.

Hirdman, Yvonne (1992), "Kvinnorna i välfärdsstaten" i Yvonne Hirdman (red), *Kvinnohistoria – Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Stockholm: Utbildningsradion, s. 208–209.

Johansson, Ulla & Florin, Christina (1996), "Tre kulturer – tre historier" i Stig Nordström & Gunnar Richardson (red), *Utbildningshistoria 1996*, Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria, s. 15–46.

Kyle, Gunhild (1987), "Kvinnor och kunskap" i Gunhild Kyle (red), *Handbok i svensk kvinnohistoria*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 111–137.

Nationalencyklopedin, "flickskola",
<http://www.ne.se.db.ub.oru.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/flickskola> (hämtad 2020-04-08)

Nationalencyklopedin, "kvinnofrågan",
<http://www.ne.se.db.ub.oru.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/kvinnofragan> (hämtad 2020-05-15)

Nationalencyklopedin, "sinnesslöhet",
[http://www.ne.se.db.ub.oru.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sinnesslöhet](http://www.ne.se.db.ub.oru.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sinnesslohet) (hämtad 2020-05-08).

Nordberg, Karin (2001), "En flitig, förnuftig, finurlig, förnöjsam, företagsam, fredsälskande, föreningsaktiv fru och flerbarnsmor med förråden fyllda. Om husmorsfostran och medborgarbildning i radion" i Karin Nordberg & Kerstin Rydbeck (red), *Folkbildning och genus – det glömda perspektivet*, Linköpings universitet: Mimner, s. 63–95.

Rydbeck, Kerstin (2001), "Kvinnorna innanför och utanför ramarna. Om folkbildningsbegreppet och könsperspektivet" i Karin Nordberg & Kerstin Rydbeck (red), *Folkbildning och genus – det glömda perspektivet*, Linköpings universitet: Mimner, s. 9–47.

Schånberg, Ingela (2004), *De dubbla budskapen – kvinnors bildning och utbildning i Sverige under 1800- och 1900-talen*, Lund: Studentlitteratur.

Schånberg, Ingela (2010), "Flickskolornas utveckling och avveckling", www.laramashistoria.se (Hämtad 2020-04-15).

Sjöberg, Maria (2001), "Från kvinnohistoria till genushistoria" i Magnus Perlestam (red), *Genusperspektiv i historia: metodövningar*, Lund: Studentlitteratur, s. 7–26.

Sjöberg, Maria (2012a), "Flera paradoxer", *Scandia*, nr 2, 2012, s. 76–83.

Sjöberg, Maria (2012b), *Kritiska tankar om historia*, Lund: Studentlitteratur.

Sjöberg, Maria (2018), "Textanalys" i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red), *Metod: guide för historiska studier*, Lund: Studentlitteratur, s. 69–95.

Skolverket (2011a), *Läroplan för gymnasieskolan*,
<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gyl1-for-gymnasieskolan> (Hämtad 2020-04-13).

Skolverket (2011b), *Läroplan för gymnasieskolan*,
<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=1530314731%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DHIS%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa92a3> (hämtad 2020-04-13).

Svedbo, Angelica & Örtenberg, Beatrice (2019), "Flickskolan och det kvinnliga medborgaridealet: Örebros kommunala flickskola, läsåren 1956–1958", kandidatuppsats i samhällsorienterande ämnen, Örebro universitet.

Wahlström, Ninni (2016), *Läroplansteori och didaktik*, Malmö: Gleerups.

Wahlström, Ninni (2019), *Didaktik – ett professionsbegrepp*, Malmö: Gleerups.

Westlund, Ingrid (2019), "Hermeneutik" i Andreas Fejes & Robert Thornberg (red), *Handbok i kvalitativ analys*, Stockholm: Liber, s. 72–90.

Wiesner-Hanks, Merry (2015), *A concise history of the world*, Cambridge university press.

Williams, Juliet (2016), *The separation solution? Single-sex education and the new politics of gender equality*, University of California press.

Ågren, Maria (2018), "Källkritik" i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red), *Metod: Guide för historiska studier*, Lund: Studentlitteratur, s. 41–65.

Örebro stadsarkiv (2016), "Arkivförteckning Kommunala flickskolan",
<https://www.orebro.se/download/18.1d8f9a39155628f738413449/1467789061103/Örebro+stad+Kommunala+flickskolan+-+arkivförteckning.pdf> (Hämtad 2020-02-07).